

ВСТУП У ДО

1-3. *Бартіш М. Я., Дудзяний І.М.* Дослідження операцій: Підручник у 3-х частинах. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка.

1. Частина 1. Лінійні моделі. – 2007.

2. Частина 2. Алгоритми оптимізації на графах. – 2007.

3. Частина 3. Ухвалення рішень і теорія ігор. – 2009.

4. *Зайченко Ю. П.* Дослідження операцій: Підручник. – Київ: ВІПОЛ, 2000.

5. *Таха Х.* Введение в исследование операций, 7-е издание. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2005.

1. Ухвалення рішення. Операція

Діяльність людей (колективів) $\rightarrow$ досягнення *мети* (цілі).

Мета досягається певними *діями*, які вимагають *ресурсів*.

Планування дій $\oplus$ розподіл ресурсів $\Rightarrow$ ухвалення рішення.

ЗУР (задача ухвалення рішення) – ухвалення рішення у *деякій* області *цілеспрямованої* людської діяльності (ЦЛД).

ДО – математичне моделювання ЗУР у *різних* областях ЦЛД.

$1/n$ ЗУР $\rightarrow$ *модель/задача/система/теорія* ДО: ТЗ, СМО, теорія розкладів, ...

ДО – історично наприкінці 30-х років ХХ ст. від *operations research* (підрозділ британських ВПС: застосування РЛС у системі оборони). *Applications*: воєнні $\Rightarrow$ техн.; екон. $\Rightarrow$ СУ

Операція – дія/сукупність дій, підпорядкованих єдиному задуму та спрямованих на *досягнення мети*, що повторюється.

Мета визначена $\Rightarrow \exists$ різні варіанти її досягнення $\Rightarrow$ найкращий варіант $\Rightarrow$ кількісне *дослідження операції*.

Оперуюча сторона (ОС) – сукупність осіб і/або техн. пристроїв, які в операції прагнуть досягти певної мети.

ОС має *ресурси* $\oplus$ *свободу* розподілу ресурсів. [ОС = ОУР]

Стратегія – допустимий спосіб розподілу ресурсів $\Rightarrow$ оптимальні (перевершують інші стратегії за деякою ознакою).

Оптимальність – залежить від типу ЗУР.

Мета ДО – розробка матметодів аналізу операцій та об'єктивна (найчастіше кількісна) оцінка рішень.

Предмет ДО (об'єкт моделювання) – СУ (досягнення мети).

Методологія ДО – ухвалення рішення на базі матмоделі ЗУР (системи математичних виразів, які описують характеристики елементів СУ та зв'язки між ними) та математичного апарату аналізу цієї моделі.

2. Моделювання ЗУР: базові поняття

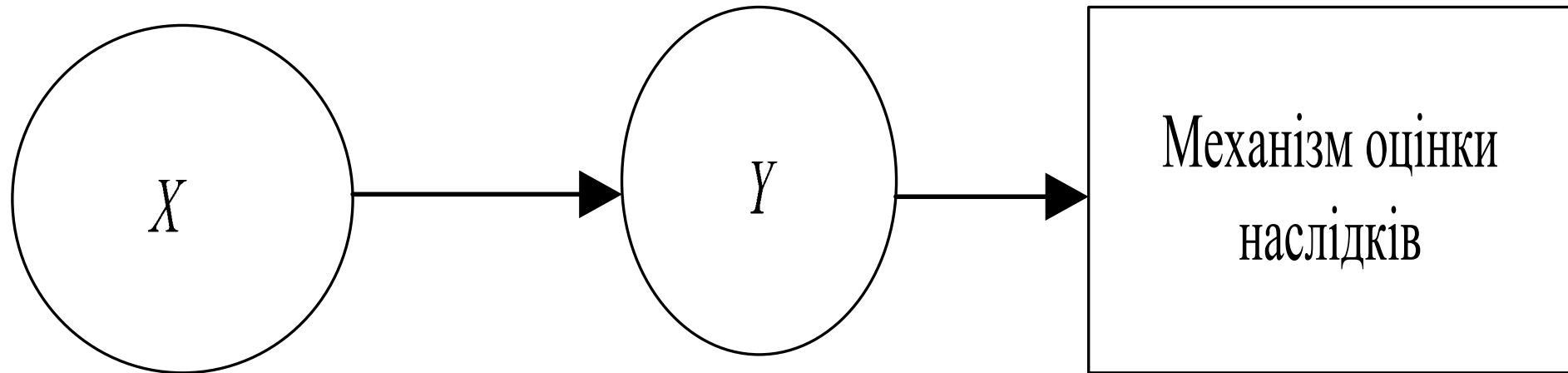

Рис. 1. ЗУР

X – множина можливих *варіантів дій* (альтернатив, стратегій, керованих змінних, планів тощо);

Y – множина можливих наслідків (результатів, виходів).

Вибір $x \in X \rightarrow y \in Y$ (причинно-наслідковий зв'язок).

Рис. 2. Типи зв'язків між альтернативами та наслідками

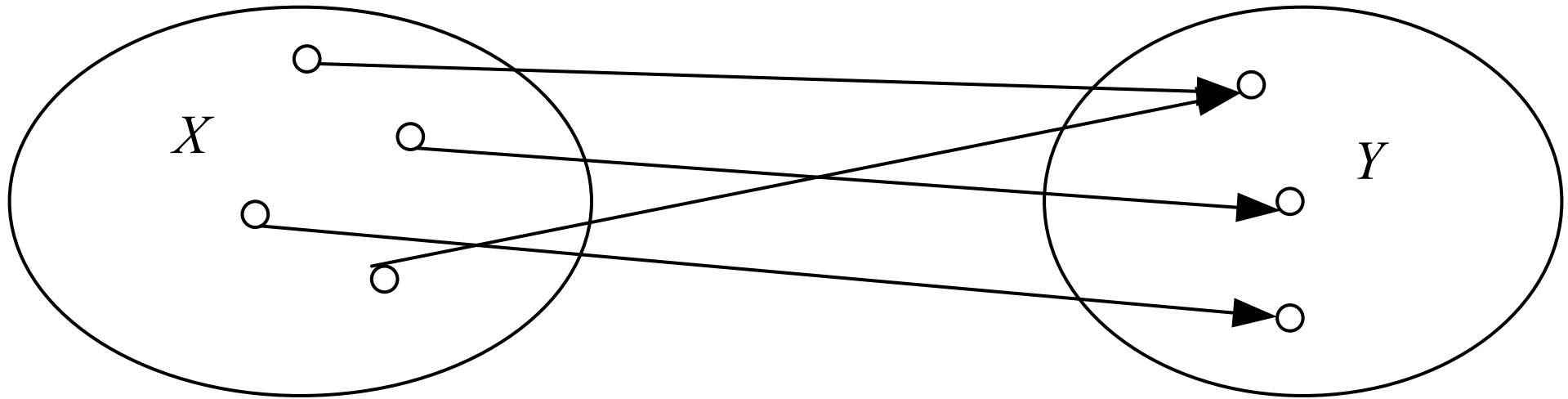

Рис. 3. Зв'язок в умовах визначеності (X – скінченна)

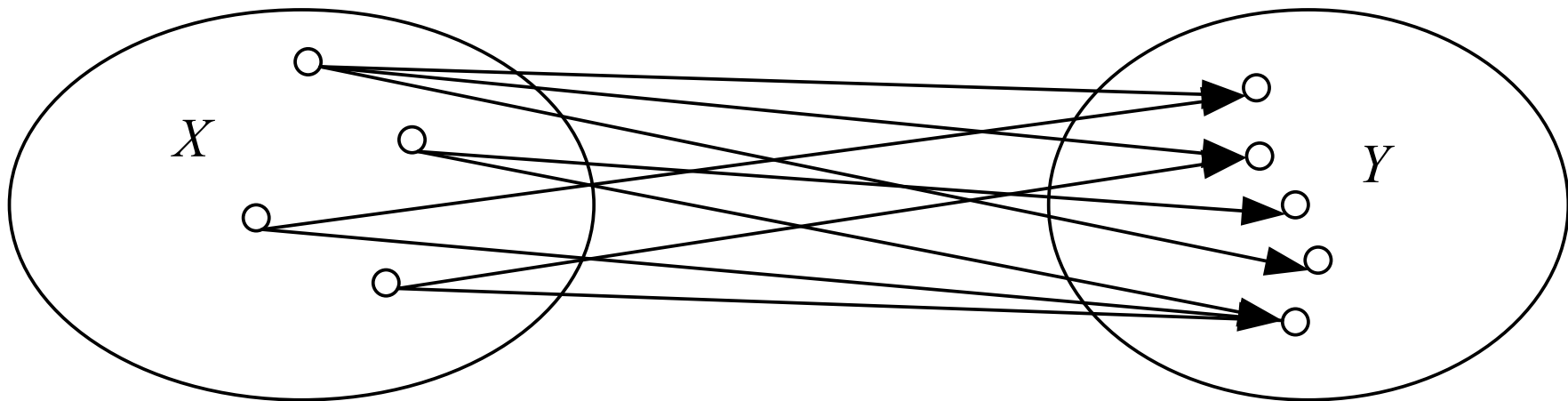

Рис. 4. Зв'язок в умовах невизначеності (X і Y – скінченні)

Визначеність (або детермінованість):

- $\exists$ однозначне відображення $X \xrightarrow[\varphi]{} Y$ (X – скінченна мн-на);
- $\exists$ функція $y = \varphi(x)$, $x \in X$, $y \in Y$ (X і Y – нескінченні).

Z – невизначені чинники (стани природи / ЗС): $(x, z) \rightarrow y$;

$x \in X$, $z \in Z$; $y \in Y$, тобто $\exists$ функція реалізації $F : X \times Z \rightarrow Y$:

- *ризик*: Z – випадкова величина (відомі ймовірн./густина);
- *цілковита невизначеність*: $Z = \{z^{(1)}, \dots, z^{(n)}\}$;
- *в умовах конфлікту*: Z – відображає протидію інших ОУР.

$\langle X, Y, \varphi \rangle / \langle X, Z, Y, F \rangle$ – структура реалізації ЗУР.

Структура оцінювання ЗУР (механізм оцінювання наслідків; система переваг ОУР):

- 1) $\exists$ функція оцінювання $\psi : Y \rightarrow R$ ($f = \psi \circ \varphi$ – функ. мети);
- 2) $\exists$ декілька функцій оцінювання $\psi_i : Y \rightarrow R$, $i = \overline{1, m}$;
- 3) визначення системи відношень переваги наслідків:
  - $y_1 \succ y_2$: y_1 переважає над y_2 (строге домінування),
  - $y_1 \succeq y_2$: y_1 не гірший за y_2 (нестроге домінування),
  - $y_1 \sim y_2$: y_1 байдужий щодо y_2 (рівноцінний) ;
- 4) інші механізми оцінки наслідків (класи, групове оц. тощо).

Моделі ЗУР: *оптимізаційні* (1, 2) і *теоретико-ігрові* (3, 4).

2 → *оптимізаційних* (усереднення: мат сподівання, дисперсія).

Етапи операційних досліджень:

- 1) *постановка ЗУР (концептуальна модель);*
- 2) *побудова математичної моделі ЗУР (задачі ДО);*
- 3) *формулювання принципу оптимальності;*
- 4) *пошук (розробка) методу розв'язання задачі ДО → МО;*
- 5) *визначення оптимального розв'язку задачі ДО;*
- 6) *аналіз розв'язку → перевірка адекватності та можливе корегування моделі (ітераційний перехід на 2 етап);*
- 7) *реалізація розв'язку на практиці.*

ДО ⇒ 2, 3, 4 (*оптимізаційні моделі* → МО); 5; 6

Базові *принципи* операційних досліджень:

- *системний підхід* (ЗУР – *система* зв'язаних компонентів);
- *наступність* (перехід від простих до складних ЗУР);
- *оптимальність* (не завжди можливо – хоча б $\approx$ добрий);
- *комплексність* (дослідження у багатьох напрямках; фахівці різних областей; *приклади*: 1) ліфт; 2) захист від підводних човнів, США, 1917, Т. Едісон).

Матеріал лекції (пункти 1 – 2): [1, 1.1 – 1.4]; [3, 1.1]

3. Класичні задачі оптимізації (м/а)

$$x^* = \arg \operatorname{extr}_{x \in R} f(x) / x^* = \arg \operatorname{extr}_{x \in [a, b]} f(x); \quad (1)$$

$$\bar{x}^* = \arg \operatorname{extr}_{\bar{x} \in D \subset R^n} f(\bar{x}). \quad (2)$$

(1), (2) – класика (м/а) + МО

Теорема Вейєрштраса. Неперервна функція $f(\bar{x})$, визначена у замкнутій та обмеженій області $D \subset R^n$, досягає у цій області *глобального максимуму і глобального мінімуму.*